DEN NORSKE LOV AF JUNI 1953 OM PRISER OG KONKURRENCEREGULERINGER

Af NIELS BANKE

1. *Trustloven.*

Allerede i 1913 under venstreministeriet Gunnar Knudsen blev der i Norge truffet beslutning om nedsættelse af en *kommission,* som skulle behandle trustproblemet. Den skulle fremkomme med lovforslag om modarbejdelse af trustdannelser og andre sammenslutninger, som sigtede på ophævelse af den frie konkurrence og kunstig forhøjelse af priserne. På grund af krigen trådte kommissionen først ud i livet i 1916.

Krigsudbruddet medførte, at der i Norge som i andre lande blev gennemført en *bemyndigelseslovgivning,* der muliggjorde fastsættelse af en række prisbestemmelser for vigtige vareområder. I henhold til denne lovgivning blev der i slutningen af 1917 gennemført regler om, at producenter og handlende, som fastsatte bindende eller vejledende priser gennem foreninger, noteringsudvalg eller andre sammenslutninger, skulle sende anmeldelse til det ved krigslovgivningen oprettede prisreguleringsråd. Bestemmelserne om anmeldelse blev senere udvidet og optaget i den midlertidige prislovgivning. Der fandtes således lovbestemmelser om konkurrenceregulerende sammenslutninger, forinden trustkommissionen i 1921 afgav sin endelige betænkning. Denne betænkning kom til at danne grundlag for den berømte *norske trustlov,* der dog først blev gennemført i 1926 (12. marts) efter forskellige ændringer af kommissionens forslag.

Trustlovens fulde navn er „lov om kontrol med konkurrencebegrænsninger og prismisbrug". Den blev ændret i 1932 og 1938, således at dens anvendelsesområde blev udvidet, og det blev klarlagt, at loven også kunne anvendes til at gribe ind over for „dumpingsalg" (undersalg).

Trustloven oprettede et kontrolkontor, et kontrolråd, et ankenævn og kommunale kontrolnævn. Det var disse organers opgave at føre tilsyn med konkurrencereguleringer. Kontrolrådet kunne i regelen kun træffe beslutninger efter indstilling fra kontrolkontoret, og ankenævnet havde kun mulighed for at optræde, hvis kontrolorganerne havde givet pålæg om ophævelse af en aftale. De lokale kontrolnævn skulle modtage klager og lokalt overvåge, om de af kontrolrådet gennemførte bestemmelser blev efterlevet.

Grundlaget for kontrolmyndighedernes tilsyn med konkurrencereguleringerne var det *anmeldelses- og reguleringssystem,* som loven gennemførte. Anmeldelsespligt blev pålagt sammenslutninger af erhvervsdrivende, som havde truffet eller

havde til hensigt at træffe bindende eller vejledende bestemmelser, som tilsigter regulering af pris-, produktions- og omsætningsforhold. Selve aftalerne skulle også anmeldes. Endvidere skulle virksomheder og selskaber, som havde afgørende indflydelse på priserne i Norge anmeldes. Det samme gjaldt filialer af udenlandske virksomheder, som havde afgørende betydning for prisdannelsen for de pågældende varer i et eller flere lande. De anmeldte virksomheder skulle sende regnskabsoplysninger til trustkontoret og var iøvrigt pligtige til at meddele kontoret alle de oplysninger, som var nødvendige for kontorets virksomhed. Efter lovens bestemmelser var registeret ikke offentligt tilgængeligt, men det var forudsætningen, at der skulle gives oversigter over og eventuelt andre oplysninger om de anmeldte aftaler og virksomheder i en offentlig tidende („Trustkontrollen").

Foruden bestemmelserne om anmeldelse blev der i loven givet både *positive påbud og konkrete forbud vedrørende konkurrencebegrænsninger*. Aftaler måtte herefter uden trustkontrollens samtykke højst indgås for et år eller have en opsigelsesfrist på højst tre måneder. Hvis der i forbindelse med tilbudsafgivelse (licitationsforhold) var truffet aftaler, skulle tilbudsgiveren oplyse herom i selve tilbudet. Lovens direkte forbud rettede sig dels mod urimelige priser og forretningsbetingelser, dels mod boykot og exclusiv-aftaler, såfremt disse konkurrencebegrænsninger kunne skade almene interesser. Ved boykot forstår loven en nægtelse af forretningsforbindelse med visse andre; medens den ved exclusiv-aftaler forstår, at en virksomhed udelukkende, fortrinsvis eller på særlige vilkår henholder sig til en bestemt anden virksomhed eller kreds af virksomheder.

Endelig indeholdt loven bestemmelser, hvorefter kontrolrådet kunne *gribe regulerende ind over for urimelige priser eller andre urimelige forhold* inden for det anmeldelsespligtige erhvervsområde. Uden for dette område kunne rådet også gribe ind, hvis det kunne fastslås, at konkurrencen ikke var tilstrækkelig virksom.

Medens forbudsbestemmelser svarende til trustlovens også findes i den amerikanske monopollovgivning og påbudet med hensyn til opsigelsesregler også kendes i den tyske kartellov, er *reguleringsbestemmelserne den særlig norske indsats på dette lovgivningsfelt*[1]. Hvad trustlovens reguleringer nærmere skulle gå ud på, giver loven ikke megen vejledning om. Hvad der virkelig er sket i

---

[1] Den principielle begrundelse for denne linie i den norske lovgivning kan henføres til en bestemt mand Wilhelm Thagaard. Thagaard er født 1890. Han blev som ung juridisk kandidat knyttet til den første trustkommission. Her afgav han et særligt indlæg, hvor han stærkere, end han havde kunnet faa kommissionens flertal med på, fremhævede, at aftaler mellem erhvervsvirksomheder kunne være positive i deres virkninger fra et samfundssynspunkt, fordi konkurrencen i sig selv kunne virke ufuldkomment. 1917 blev Thagaard ansat i det daværende prisdirektorat og blev i løbet af få år leder af prisadministrationen i Norge og fra 1926 trustkontroldirektør. Under krigen tilhørte han hjemmefrontens indre kreds. „Over Grini" kom han til London, hvor han forberedte efterkrigstidens prislov. Efter krigen blev han prisdirektør. Fra 1947 var han medlem af pris- og rationaliseringslovkomiteen. Han var allerede som ung anerkendt som en fremragende jurist. Han er en meget viljestærk personlighed, der danner sig sine egne meninger og fastholder dem, men gør det absolut med charme. En dansker ville sige om ham: „Han er en *rigtig* nordmand". Politisk har han siden sin ungdom tilhørt den radikale del af Venstre. Han er også respekteret af sine mange modstandere, der bl. a. har karakteriseret ham ved at bemærke, at prisdirektoratets despoti til forskel fra Zardømmets ikke bliver mildnet gennem bestikkelser. Thagaard og hans administrative apparat er ubetinget redeligt.

Norge på dette område, kan man kun finde ud af ved at studere „Trustkontrollen", der gengiver administrationens væsentligste afgørelser. Der skal herfra i det følgende gengives nogle træk af trustkontrollens praksis.

Rådet har som regel ikke grebet ind overfor konditionskarteller. I almindelighed har man anerkendt dem, som skabende orden og ensartethed for betalings- og leveringsbetingelser. Undtagelser har foreligget, hvor betingelserne har været åbenbart ubillige for den ene part i samhandelsforholdet, f. ex. at priser og rabatter kunne ændres uden varsel over for køberne. *Priskarteller,* gennemført af producenter er der også kun sjældent grebet ind over for. Anderledes når det drejede sig om *karteller mellem handelsvirksomheder.* Man har således ophævet mindstepriser på kødvarer og mindstepriser pr. hl koks under hensyn til, at priserne dækkede vidt forskellige kvaliteter. Hvor fabrikanter har fastsat *bruttopriser for videreforhandlere* har reglen været, at man er skredet ind, for at undgå rabatkonkurrence og overfyldning af detailhandelen. På den anden side har man tilladt boykot over for købmænd, der solgte slagvarer til åbenbart tabbringende priser.

M.h.t. aftaler om *nyetableringsbestemmelser* har indgrebene gået ud på at gøre betingelserne for oprettelse af nye forretninger objektive, men samtidig har man sigtet mod sådanne betingelser, at brancher, som var overfyldte havde en mulighed for at reducere antallet af virksomheder.

Når aftalerne har drejet sig om at *regulere produktion og omsætning* inden for et erhvervsområde, således at man sigtede på at reducere omkostningerne, har kontrolrådet ladet aftalerne passere, medmindre der samtidig kunne påvises uheldige virkninger. Det sidste var tilfældet inden for bryggeriindustrien, hvor en områdeopdeling udelukkede kvalitetskonkurrencen. En tilsvarende aftale inden for cementindustrien har man derimod godkendt, fordi det var åbenbart, at den medførte besparelser.

På prisområdet kunne rådet skride ind *ikke blot mod urimeligt høje, men også mod urimeligt lave priser.* Den sidste bestemmelse er i 30erne bl. a. blevet anvendt til at afvikle foreningsrabatter og konkurrence på bonusydelser. På et tidligt tidspunkt af rådets virksomhed nedsatte man brødpriserne for en række lokalområder ved maksimalprisbestemmelser. Endvidere har man dels ved henstillinger, dels ved pålæg nedsat de kolonialvarepriser, som forskellige købmandsforeninger noterede.

Det var *ikke blot varer,* der henhørte under loven. Kontrolrådet har således fastslået, at man kunne skride ind over for utilbørligt vederlag ved huslejeformidling, og der er foretaget nedsættelse af visse tandlægetakster.

2. *Den midlertidige prislov af 1947.*

Efter krigsudbruddet i 1939 blev trustkontrollens arbejde udvidet til en *almindelig kontrol med alle priser.* Det skete på grundlag af provisoriske anordninger, der med visse ændringer blev afløst af en lov af 1946. Den *nugældende prislov* er foreløbig lov af 30. juni 1947. Lovens organer er finansministeriet, prisdirektoratet, direktoratets distriktskontorer, lokale kontrolnævn og visse brancheudvalg. Den centrale del af reguleringsvirksomheden er samlet

hos prisdirektoratet, der på områder, hvor hovedretningslinierne er udformet, har videregivet sin myndighed til lokale organer og brancheorganer. *Prislovens bemyndigelser er meget vidtgående.* Man kan ikke blot gribe ind over for alle arter af priser, udbytter og fortjenester, men man kan også direkte regulere produktion og omsætning. Derimod falder løn- og arbejdsforhold uden for loven, ligesom de heller ikke er omfattet af trustloven.

Under de produktionsregulerende foranstaltninger hører forbud mod produktionsstandsninger, forbud mod oprettelse af nye virksomheder eller udvidelse af bestående virksomheder. Herunder hører også muligheden for at give pålæg om fremstilling af visse varer, eller påbud om, at staten eller kommunerne overtager bestemte varepartier. Endelig giver loven muligheder for at pålægge afgifter og udbetale tilskud, for derved at regulere varepriserne. Det er regeringen, der skal give reglerne om gennemførelse af afgiftsbestemmelserne, og der skal om udnyttelsen af denne del af loven sendes en særlig beretning til stortinget.

Trustloven består stadig ved siden af 1947-prisloven. Fra 1943 fik prisdirektoratet tillagt de funktioner, som efter trustloven var givet trustkontrolmyndighederne. Bortset fra de første år under krigen er arbejdet med de egentlige trustproblemer gået i stå, delvis fordi den indgribende almindelige priskontrol gjorde problemerne betydningsløse.

Prislovens *bestemmelser om priseregulering er blevet udnyttet i meget vidt omfang.* Gennemgår man direktoratets officielle publikation „Pristidende" for en årrække, vil der næppe være noget betydende vareområde, for hvilket man ikke finder indgående prisbestemmelser. Også mindre betydende vareområder har i perioder været underkastet specielle reguleringer. Der har således været prisbestemmelser for legetøj. Forbedrede forsyningsforhold har medført afvikling og lempelser af nogle ordninger. Allerede i 1947 afløste man f. ex. maksimalpriserne for møbler med almindelige kalkulationsforskrifter, som den enkelte producent og handlende kan anvende uden godkendelse i de enkelte tilfælde fra prismyndighedernes side. I 1950 var man i gang med en omfattende afvikling af maksimalprisbestemmelser med almindelige kalkulationsforskrifter, men denne udvikling blev afbrudt af Koreakrigen. I sommeren 1950 fastsatte prisdirektoratet i stedet for nye maksimalprisbestemmelser. Hvor vidt, man kunne gå, kan de nye bestemmelser fra dette år om maksimalpriser på spiseis være et eksempel på. Ordningen fastlagde priser på 16 forskellige arter af is til forbruger, og desuden var der en mulighed for, at de lokale kontrolnævn indrømmede et særligt tillæg for kikskræmmerhuse. I 1952 er der pány foretaget ændringer, der giver de erhvervsdrivende større frihed ved prisberegningen. Som eksempel kan nævnes, at skotøjsfabrikkerne er blevet fritaget for at indhente godkendelse af deres priser, og at maksimalpriserne på kød og flæsk er blevet afløst af almindelige kalkulationsforskrifter.

1947-lovens *bestemmelser om afgifter og tilskud er også blevet stærkt udnyttet.* For en række forskellige vareområder er der blevet oprettet prisreguleringsfonds, og derfra er der i finansårene 1948/49 til 1951/52 udbetalt henholdsvis 45 mill. kr., 71 mill. kr., 105 mill. kr. og 430 mill. kr. i pristilskud. For det sidste finansår er det lidt over halvdelen af de pristilskud, der er ydet fra det offentlige.

Den brug, der er gjort af lovens bestemmelser om *produktions- og omsætningsregulering,* forekommer derimod ikke særlig omfattende. Der har fra 1942 til 1952 været forbud mod nyetableringer og forretningsudvidelser inden for detailhandelen med næringsmidler. Man har krævet godkendelse af margarine- og sæbefabrikker og anerkendelse af forskellige omsætningsled inden for møbel- og trælastvirksomhed.

Reglerne om *udbyttebegrænsning* er blevet udnyttet til nogle almindelige bestemmelser om højestegrænser for udbytte og tantième i aktieselskaber. Maksimalsatsen for udbytte har været 5 % og det højeste normale vederlag til bestyrelsesmedlemmer 2000 kr.

3. *Prislovens virkninger.*

Det ville være af stor betydning til belysning af diskussionen om den nye norske prislov, hvis de foranstående træk af den direkte prisregulering i Norge i efterkrigstiden, kunne suppleres med en klarlæggelse af den direkte prisregulerings virkninger på den norske økonomi. En virkelig analyse heraf er allerede udelukket af pladshensyn. Her kan kun nævnes nogle enkelte vigtige tal for prisudviklingen og bruttonationalproduktet til belysning af udviklingen, uden at der bliver tale om at redegøre for de mange faktorer uden for reguleringslovgivningen f. ex. samhandelsvilkårene med udlandet og statsfinansernes pristilskud og balanceforhold, der også har øvet indflydelse på disse centrale mål for landets økonomiske udvikling. Der vil heller ikke blive gjort forsøg på at gætte graden af den direkte regulerings indvirkning på disse tal.

Nedenfor sammenstilles prisudviklingen i Norge i efterkrigstiden med den tilsvarende udvikling i andre lande:

	Procentvis stigning 1945—51		Procentvis stigning 1951—52	
	Leveomkostninger	Engrospristal	Leveomkostninger	Engrospristal
U.S.A.	47	65	+3	÷3
England	40	96	+9	+3
Danmark	27	80	+4	÷2
Sverige	34	64	+9	+6
Norge	30	52	+9	+7

Den norske prispolitik har været med til at afdæmpe den stigende prisudvikling indtil 1951, og det er antagelig sket i noget højere grad, end det har været tilfældet med prispolitikken i de andre lande. Udviklingen fra 1951 til 1952 tyder på, at afdæmpningen i de lande: Norge, England og Sverige, som længst har opretholdt en omfattende direkte prisregulering, viser sig som en udsættelse af prisbevægelserne. Når omslaget i nedadgående retning på verdensmarkedet viser sig, går de stærkt regulerede prisniveauer bl. a. ved pristilskudenes afvikling i modsat retning. Forsinkelserne vil dog utvivlsomt betyde, at prisstigningerne som helhed bliver mindre.

Om dette har medført en svækkelse af udviklingen i nationalproduktet er det afgørende spørgsmål bag diskussionen om den direkte prisregulering. En

sammenstilling af bruttonationalproduktet udtrykt i faste priser i Norge og Danmark i årene efter krigen gengives nedenfor sammen med tallene for beskæftigelsen:

1949=100	Bruttonationalprodukt i faste priser		Beskæftigelse	
	Norge	Danmark	Norge	Danmark
1946	80	91	94	102
1947	90	95	97	103
1948	93	96	99	103
1949	100	100	100	100
1950	106	109	101	102
1951	108	109	101	100
1952	109	109	101	97

Selv om forskelligheden i udviklingen i de to lande kan have mange årsager og bruttonationalproduktet som velstandsmål kan diskuteres, må man kunne anføre, at tallene tyder på, at den initiativhæmmende virkning, der har fulgt med den stærkt udbyggede norske prisregulering næppe har været særlig stærk. Det har været muligt at opbygge den nationale produktion før 1949 fra et relativt lavere niveau og i et stærkere tempo end i Danmark. Efter 1949 har man kunnet gennemføre en tilsvarende fremgang som i Danmark, hvor afviklingen af reguleringerne tog fat netop fra dette år.

4. *Pris- og rationaliseringslovkomiteen.*

Nogle få måneder efter, at den midlertidige prislov af 1947 blev gennemført, blev der nedsat en kommission, som bl. a. fik til opgave at fremkomme med forslag til en varig prislov og ændringer i trustloven. Kommissionen blev kaldt pris- og rationaliseringslovkomiteen. Dens formand blev højesteretsadvokat *Gustav Sjåstad* og den fik repræsentanter for arbejderbevægelsen, erhvervslivet og administrationen. Dens mest fremtrædende medlem var utvivlsomt prisdirektør *Thagaard*. Det første stykke i komiteens kommissorium begrunder, at den også skulle beskæftige sig med rationalisering. Da der desuden her gives et udtryk for *den norske regerings principielle syn på erhvervslivets udvikling* skal denne del af kommissoriet gengives i sin helhed.

„1. Som et ledd i arbeidet for å sikre full sysselsetting, økonomisk trygghet for alle lag av folket og en stadig høyere levestandard er det nødvendig å øke effektiviteten og derved produksjonsmengden pr. arbeider. Dette kan gjøres ved å modernisere produksjonsutstyret og rasjonalisere produksjonsmetodene i den enkelte bedrift gjennom samarbeid mellom bedriftene om produksjonsregulering og standardisering og ved en avpasning av forholdet mellom produksjonskapacitet og behov. Dette er i første rekke oppgaver for bedrifteierne, arbeiderne og funksjonærerne i de forskjellige bedrifter og i de enkelte bransjer. Produksjonsutvalgene og bransjerådene vil her

kunne bli viktige samarbeidsorganer. En må imidlertid rekne med at enkelte bedrifter og bransjer alene ikke vil være i stand til å løse disse oppgaver, bl. a. fordi de næringsdrivende ikke får i stand det nødvendige samarbeid, fordi de mangler det økonomiske grunnlag for iverksetting av de nødvendige tiltak, eller fordi reguleringene efter hele sin art og sitt formål bare kan iverksettes og gjennomføres av det offentlige. Komiteen skal derfor utrede spørsmålet om hvordan det offentlige mest effektivt kan medvirke til gjennomføring av en teknisk og organisatorisk rasjonalisering av den økonomiske virksomhet og gi forslag til de nødvendige lovbestemmelser om dette".

Komiteen afgav *betænkning* i foråret 1952. Hovedresultaterne af overvejelserne var en indstilling fra flertallet, dels om gennemførelse af en lov om priser og konkurrencereguleringer m. v., dels om gennemførelse af en lov om fremme af rationalisering og bedre organisation af erhvervsmæssig virksomhed. Komiteens forslag til lov om priser m. v. var stort set en kombination af bestemmelserne i den midlertidige prislov af 1947 og bestemmelserne i trustloven. Administrativt indeholdt forslaget dog vigtige ændringer i forhold til de gældende love. Trustkontrolrådet havde været et af departementerne uafhængigt organ. I forslaget bevarede man den midlertidige prislovs indordning af prisdirektoratet under departementerne også med hensyn til de saglige afgørelser; og det nye prisråd, som forslaget tænkte sig oprettet skulle udelukkende være af rådgivende karakter. Finansdepartementet fik iøvrigt også efter lovforslaget større indflydelse.

De meget vidtgående bestemmelser om adgang til direkte produktionsregulering, som findes i 1947-loven blev begrænset. Prislovsforslaget fastslog kun, at der som led i priskontrollen kunne gives forskrifter om produktion og omsætning.

Efter komiteens *forslag til en rationaliseringslov* skulle der nedsættes et rationaliseringsråd for industri, håndværk og handel m. v. til droftelse af de generelle linier i arbejdet for rationalisering. Forslagets formålsparagraf angiver de særlige midler man kan bringe i anvendelse. Af mere almindelig karakter anføres her, at man kan træffe foranstaltninger til at fremme forskningen, modernisere enkeltbedrifter og ændre bedrifternes placering. Desuden kan man tænke sig etablering af et samvirke mellem bedrifterne også således, at der gennemføres fælles fremstilling af halvfabrikata og fælles indkøbs- og salgsorganer. Endvidere foreslås der truffet foranstaltninger til en tilpasning mellem virksomhedernes produktion og varebehovet; og endelig forsøg med prøvefabrikationer med henblik på nye virksomheder samt en indsats til at forøge råvaremængden.

Det kan ikke undre, at disse veje medfører, at man i forslaget har bestemmelser om indførelse af afgifter til skabelse af fond til at dække udgifter, bestemmelser om gennemførelse af frivillige og tvungne karteller med rationaliseringsformål, bestemmelser om begrænsninger af nyetableringer, af bestående virksomheders produktion, flytning af virksomheder og bestemmelser om indskriden mod dårligt organiserede bedrifter og expropriation af virksomheder.

De fleste af disse veje kunne også være betrådt efter den midlertidige prislov

af 1947. Det nye er navnlig, at det nu tænkes at skulle ske *ud fra et rationaliseringssynspunkt.*

Pris- og rationaliseringskomiteens *mindretal* stillede et selvstændigt forslag om gennemførelse af en midlertidig lov om priser og forretningsvilkår samtidig med, at man forudsætter trustloven bevaret. Den midlertidige lov skulle fortsat give mulighed for generel regulering af priser, fortjenester og kalkulationssystemer. Der skulle også kunne gribes ind over for overflødig mellemhandel. I modsætning til 1947-loven var det derimod ikke tanken, at der skulle være adgang til at opkræve afgifter eller til direkte produktionsregulering. Derimod skulle produktions- og salgsmæssige dispositioner fra erhvervslivets side, der tilsigter omgåelse af prisbestemmelser også efter dette forslag være forbudt. En rationaliseringslov fandt mindretallet helt overflødig.

Ud over forslaget giver komiteens betænkning et grundigt indtryk af den *polemik,* der har været i komiteen mellem flertallet og mindretallet. Mindretallets udgangspunkt er kendt mange andre steder end i Norge. Det er en *liberalistisk opfattelse* modificeret på den måde, der fremgår af de lige nævnte forslag om trustlov og direkte prisregulering under særlige forhold.

Flertallet tager sit udgangspunkt i en påvisning af *liberalismens begrænsninger.* Efter flertallets mening er konkurrencens betydning som regulerende faktor stærkt overdrevet af liberalisterne. For det første får konkurrencen ikke lov til at virke fuldt ud på grund af de af erhvervslivet skabte konkurrencebegrænsninger. Konkurrencens virkninger nedsættes endvidere gennem importregulering og toldbeskyttelse. Den almindelige drøftelse af pris- og omsætningsvilkår i brancheorganisationerne har endelig bevirket, at de erhvervsdrivende vurderer konkurrencen som nærmest ukollegial og derfor faktisk lader være med at konkurrere. Hvor der er åben konkurrence, kan den tage form af rabatkonkurrence, som fører til omsætningsfordyrelse. Forestillingen om, at det er forbrugernes frie valg, der fører til udvikling af produktionen i en bestemt retning, må ikke blot ses i forbindelse med den ujævne indkomst- og formuefordeling, men også vurderes under hensyn til, at forbrugerne ikke kan have oversigt over markedet og dets priser. Derfor er det producenterne, der har den lange ende i produktionsudviklingen, og en fiks reklame eller smarte forretningsmetoder kan skabe basis for en produktion, der afsættes til højere priser, end kvaliteten berettiger til. Dette kan ved siden af erhvervslivets indgreb i konkurrencen føre til en skævhed i den økonomiske udvikling og sløseri med de økonomiske ressourcer. Den frie konkurrence giver herudover en uretfærdig indkomstfordeling, som ikke rettes op ved indsatsen fra arbejdernes, landmændenes og fiskernes organisationer. Endelig giver den uregulerede konkurrence konjunkturbevægelser med stort spild af de økonomiske kræfter.

Disse synspunkter kan man sammenfatte ved at fastslå, at prisdirektør Thagaard og det flertal, som står bag ham, ikke tror på Adam Smiths „usynlige hånd". Man erkender, at de enkeltes bestræbelser for at skaffe den størst mulige fortjeneste kan virke produktionsfremmende; men det samlede resultat af de mange enkeltes indsats giver ikke samfundsmæssigt det bedst mulige resultat. Liberalismens overbevisning om det samfundsmæssigt gunstige resultat af de enkeltes bestræbelser er efter komiteflertallets opfattelse en naturretlig overtro.

Det springende spørgsmål er her, om prisdirektoratet selv under en så dygtig leder som Thagaard kan erstatte „den usynlige hånd" og være sikre på, hvad der er i helhedens interesse.

Offentliggørelsen af komiteens betænkning udløste en voldsom *debat* på møder, i aviser og tidsskrifter. Debattens indhold var variationer over de foran anførte hovedsynspunkter. Oppositionen mod loven blev delvis ledet af særlige organisationer, der i denne anledning blev oprettet for at kæmpe for erhvervsfriheden. Det var ikke blot erhvervslivets folk, der angreb flertalsindstillingen. Der var *også angreb fra arbejderpartiet.* Hovedindvendingen mod flertalsforslaget var her en frygt for, at det med reguleringssystemet følgende bureaukrati ikke kunne undgå at føre til en væsentlig svækkelse af samfundsproduktionens effektivitet. Komiteen blev også angrebet for sin forberedelse af den nye lovgivning. Betænkningen gav en akademisk diskussion om lovgivningens principper i stedet for en analyse af, hvilke virkninger reguleringslovgivningen havde haft og kunne tænkes at få.

Af debatten fremgik tydeligt, at man ikke troede på prisdirektoratet, som afløser af „den usynlige hånd". Professor *Keilhau* sagde herom i et indlæg: „Forslaget vil i realiteten overlate det til noen akademikere uten selvstendig erfaring fra produksjonslivet, uten kjennskap til arbeidskårene, uten bransjekyndighet og uten økonomisk ansvar å skalte og valte med all økonomisk virksomhet i landet. Etter „sjønn". Et mer perverst samfunnssystem har aldri vært utpønsket".

5. *Det gennemførte lovforslag.*

Regeringen lagde flertallets lovforslag om en rationaliseringslov til side. Rationaliseringsforanstaltninger skulle gennemføres ved særlige love. Derimod blev der fremlagt et lovforslag, der med få modificerende ændringer svarede til *komiteens prislovsforslag.* Dette forslag blev med enkelte ændringer i stortinget gennemført som lov i juni 1953 og skulle træde i kraft 1. jan. 1954. Loven blev kaldt: *Lov om kontrol og regulering af priser, udbytte og konkurrenceforhold.* Dens første bestemmelse fastslår, at dens formål er at tjene som et led i arbejdet for at fremme *fuld beskæftigelse, udnytte produktionsmidlerne effektivt, modvirke afsætningskriser og fremme en rimelig fordeling.* Formålene skal gennemføres for det første ved at fremme en samfundsmæssig forsvarlig prisudvikling og modvirke priser, fortjenester og forretningsvilkår, som virker urimeligt; for det andet ved at hindre højere udbytte end forsvarligt og for det tredje ved at sikre mod mislige omsætnings- eller konkurrenceforhold og mod konkurrenceregulerende foreteelser, som er urimelige eller til skade for almene interesser.

De organer, som loven træffer bestemmelser om, er prisrådet, prisdirektoratet, prisdirktoratets distriktskontorer og de kommunale prisnævn, men også Kongen (regeringen), departementet (finansministeriet) og stortinget er tillagt en række beføjelser, der dog i mange tilfælde kan videregives til prismyndighederne. Den nærmere udformning af bestemmelserne er altid prisdirektoratets opgave. I modsætning til komiteens forslag, hvorefter prisrådet kun var rådgivende, henlægger loven en række vigtige afgørelser til dette organ. Distrikts-

kontorerne er prisdirektoratets lokalafdelinger, og de kommunale prisnævn refererer til disse kontorer.

Lovens område deles i tre afsnit. Den generelle prisregulering, udbytteregu-leringen og kontrollen med konkurrencebegrænsninger.

Under *prisreguleringen* fastslår loven forbud mod urimelige priser og forretningsbetingelser, pligt til kalkulationer efter fastlagte retningslinier, pligt til prismærkning og prisskiltning i detailhandelen, og i engroshandelen pligt til efter påkrav at udstede nota, faktura og kvittering. Der opretholdes et forbud mod unødvendig mellemhandel og et krav om, at prisdirektoratet skal godkende vederlag for licenser, som gives i forbindelse med offentlig regulering.

Til nærmere udbygning af disse regler giver loven myndighederne fuldmagt til at gennemføre maksimalpriser og -avancer og prisstop samt regler for leverings- og betalingsbetingelser og salgsenheder i mål og vægt. For at gennemføre bestemmelserne kan der endvidere gives regler for antallet af handelsled, varernes sammensætning og ansættes særlige vilkår for de handlendes deltagelse i omsætningen. Til oplysning for forbrugerne kan der kræves deklaration af priser og kvaliteter og gennemføres bestemmelser om emballeringen.

Til prisreglerne hører også bestemmelserne om afgifter og tilskud. Når afgifterne har stor betydning for landets økonomi, skal de pålægges af stortinget. I andre tilfælde kan de gennemføres af regeringen, som kan videregive sin bemyndigelse til prisdirektoratet.

Som led i kontrollen med prisbestemmelsernes overholdelse kan der gives erhvervsvirksomhederne forskrifter om regnskabsføring og om indsendelse af årlige regnskaber og indberetninger.

Som tidligere omtalt havde komiteen som led i prisreguleringsreglerne foreslået bestemmelser, hvorefter man kunne gribe ind over for de erhvervsdrivendes produktion og handelsmæssige dispositioner. Denne regel, som gik igen i det oprindelige regeringsforslag, har stortinget ændret. Efter *analogi med arbejdskonflikter* kan erhvervsorganisationer med behørigt varsel iværksætte produktionsbegrænsninger og omlægninger for at modvirke prisreguleringer. En sådan „produktionsstrejke" må ikke iværksættes, hvor det kun drejer sig om retskonflikter i forhold til prismyndighederne. I bemærkningerne til bestemmelsen hedder det, at det navnlig er landsomfattende organisationer, der kan tænkes at iværksætte noget sådant. Det må antagelig være fiskernes og landbrugernes organisationer, som har fået denne indrømmelse. Bemærkningerne regner med, at en optrækkende konflikt vil kunne løses ved forhandling, men forudser også den mulighed, at den eventuelt må løses ved en særlig lov.

Lovens bestemmelser om *udbyttebegrænsning* fastslår, at stortinget hvert år skal give regler om, hvor stort et udbytte der må udbetales af aktieselskaberne. Prismyndighederne kan give tilsvarende regler for andre selskaber med begrænset ansvar og bestemmelser om vederlag til tillidsmænd. Som en ny bestemmelse er her tilføjet, at der vil kunne gøres undtagelser fra reglerne, såfremt det er nødvendigt under hensyn til forestående rationaliseringer eller nyanlæg.

Lovens *trustbestemmelser* handler om anmeldelse og kontrol med erhvervslivets selvskabte reguleringer og konkurrencebegrænsninger.

Anmeldelsepligten omfatter sammenslutninger, aftaler og bestemmelser samt

storbedrifter. Ved storbedrifter forstås i almindelighed virksomheder, der behersker mindst ¼ af markedet. Anmeldelsespligt påhviler som tidligere udenlandske virksomheder med filialer i Norge, og direktoratet skal føre tilsyn med sammenslutninger af norske eksportvirksomheder og norske virksomheders deltagelse i internationale aftaler. Anmeldelserne registreres, og i modsætning til, hvad der gjaldt efter 1926-lovens regler, er registreringerne offentlig tilgængelige. Tekniske hemmeligheder og fremgangsmåder kan undtages fra registreringerne. Registrerede virksomheder skal indsende årsregnskaber og beretninger på fastlagte skemaer.

Aftaler må ikke gennemføres, før de er anmeldte, og er ugyldige uden anmeldelse.

I lighed med den tidligere trustlovgivning giver loven anvisninger på visse særlige indgreb inden for aftaleområdet. Prisrådet kan således skride ind over for boykotaktioner – nægtelse af forretningsforbindelse med andre virksomheder eller forbrugere, også således at der kan påbydes leveringer. Prisrådet kan ligeledes gribe ind over for udelukkelse af medlemmer eller nægtelse af optagelse af medlemmer i visse organisationer, samt organisationernes tvangsmidler over for medlemmerne.

På licitationsområdet er trustlovens krav om oplysning om, at tilbudene er reguleret, blevet udvidet til, at det også skal oplyses over for den, der udbyder arbejdet, hvad reguleringen går ud på.

I øvrigt gives der prismyndighederne mulighed for både at ændre, ophæve og udstede forbud mod konkurrenceregulerende aftaler, men på den anden side også til at medvirke til sådanne aftaler, hvis de i øvrigt har hjemmel i loven. Prisrådet skal altid høres i sådanne sager.

Det gælder om den nye lov som om de gældende love på dette område, at det kan være vanskeligt for borgerne at være klar over, hvad de må og ikke må. I mange tilfælde vil det først fremgå af de regler og tilkendegivelser, som myndighederne giver på grundlag af lovens bestemmelser. Det er derfor for et sådant lovgivningsområde af særlig betydning, hvorledes *sagsbehandlingen* foregår. Loven fastlægger her for det første, at der skal forhandles om nye reguleringer og indgreb med de interesserede parter eventuelt i et offentligt møde. Der skal gives en begrundelse for afgørelserne. Administrationens virksomhed skal belyses gennem en særlig pristidende. Stortinget skal have årlige indberetninger.

De afgørelser, som træffes af underordnede prismyndigheder vedrørende en bestemt erhvervsvirksomhed, kan *indklages* for prisdirektoratet. Prisdirektoratets tilsvarende afgørelser kan indklages for departementet eller kongen. Der er dog altid kun tale om to instanser. Prisrådets afgørelser kan ikke påklages, men kongen og departementet kan altid på eget initiativ ændre de underordnede prismyndigheders – også prisrådets – afgørelser.

Omhuen ved udformningen af disse bestemmelser kan ses i sammenhæng med, at regeringen over for angrebet på loven har ønsket at understrege forskellen mellem en diktaturstats reguleringer og reguleringer under en demokratisk regering.

Det var arbejderpartiet, der alene gennemførte loven i stortinget. Partiets motiver til lovens gennemførelse, der er en gentagelse af regeringens begrundelse for det oprindelige lovforslag, bygger på den opfattelse af prisdannelsen og konkurrenceforholdene, som tidligere er omtalt som komiteflertallets. Der er dog i arbejderpartiets motiver gjort mere ud af at fremhæve, at den effektive konkurrence, hvor den ikke virker samfundsskadelig, er det ideelle; man peger også på penge-, finans- og budgetpolitikken som vigtige midler i prispolitikken, men understreger, at disse veje kan være for langsomt virkende, og ikke er, hvad nordmændene kalder „selektive" (udvælgende). Endvidere fremhæver man Norges stærke afhængighed af udenrigsomsætningen og dermed verdensmarkedet, som man ikke venter normaliseret. Her fremhæver *Brofoss* navnlig strukturforandringerne i Europa i forhold til den øvrige verden. Skal man i forhold til verdensmarkedet med den fastlagte valutapolitik fastholde det ufravigelige mål, den fulde beskæftigelse, må de direkte og specielle reguleringer kunne bringes i anvendelse.

Lovens gennemførelse kan næppe siges at være en sejr for de Thagaardske synspunkter. Allerede før krigen var hans opfattelse under arbejdet på en udbygning af trustloven, at reguleringsorganet måtte have sådanne fuldmagter, at det kunne erstatte Adam Smiths „usynlige hånd", som han ikke troede på. Det krævede navnlig, at kontrolorganet i givet fald kunne give regler for de produktions- og omsætningsmæssige dispositioner, således at man sikrede sig, at de enkeltes profitbestræbelser blev til helhedens gavn. Et kontrolorgan med sådanne bemyndigelser fandtes navnlig i komiteens forslag til rationaliseringslov, som regeringen har henlagt. I stedet for et kontrolorgan, som generelt kan fortolke, hvad der er helhedens interesse, indfører den gennemførte lov strejkeret for producenterne. De sociale gruppers styrke må afgøre, hvad der skal være den gældende retningslinie for størrelsen af bruttoavancerne, ligesom det sker for arbejdslønnens højde.

Med udgangspunkt i de Thagaardske synspunkter kan man hævde den opfattelse, at erhvervslivet i sin kamp for en mere liberal lovgivning har vundet en halv sejr. Den nye lovs beføjelser er også faktisk *mindre vidtgående end den midlertidige lov af 1947,* selv om det naturligvis her har betydning, at man kun i ringe udstrækning praktiserede 1947-lovens rigoristiske bestemmelser.

Det ser imidlertid ud, som om erhvervslivet ikke skønner på de indrømmelser, det har fået. I begyndelsen af juni 1953 udtalte formanden for „Norges Handelsstands Forbund": „En prislov i denne form vil skade ikke blot handelsstanden, men hele det økonomiske liv i Norge. Jeg tror man vil kunne sige, at menigmand vil komme til at mærke prislovens virkninger stærkere, end han i dag er klar over".

Såfremt den nye lov praktiseres i samme omfang som den hidtil gældende, må det sandsynlige dog være, at der efter 1. januar 1954 indtræder en lettelse i prisreguleringen. Når agitationen mod loven alligevel fortsætter med uformindsket styrke, efter at loven er en kendsgerning, har det antagelig forbindelse med, at der skal være valg til stortinget i 1953.

Kampen mod prisloven har i øvrigt givet stødet til, at handelsstanden i Norge har oprettet et eget ankenævn, der skal tage sig af selvsanering med

hensyn til konkurrenceregulerende aftaler. Der er mulighed for, at noget tilsvarende vil ske inden for industrien. Den stærkt liberalistiske agitation nødvendiggør, at erhvervslivet selv får rent mel i posen.

LITTERATUR

Innstillinger fra pris- og rasjonaliseringslovkomiteen 1952, hefte I–III.

Finans- og tolldepartementet: Ot. prp. nr. 60 (1952).

Finans- og tollkomiteen: Innst. O. II (1953).

Wilhelm Thagaard: Den norske trustkontroll som ledd i organisationen af erhvervslivet. Nationaløkonomisk Tidsskrift 1934, side 357.

Wilhelm Keilhau: Planøkonomi og Prisdirektoratet. „Samtiden", hefte 6, 1952.

Wilhelm Thagaard: Herr Keilhau på krigsstien. „Samtiden", hefte 7, 1952.

Wilhelm Keilhau: Prisloven, naturretten og liberalisme. „Samtiden", hefte 9, 1952.

Erik Brofoss: Regjeringens prislovsproposisjon. Statsøkonomisk Tidskrift, hefte 4, december 1952.

"Trustkontrollen 1926–43„.

„Pristidende 1940–1953".

Cand. oecon. Preben Munthe: Artikler om prisloven i Bergens Arbejderblad 5/6, 6/6, 7/6, 9/6, 10/6, 11/6, 12/6 1952, Lorentz Vogt: Norges mest omtvistede Mand. Jyllandsposten kronik 13. august 1952 og andre artikler i den norske og danske presse.